

Pèrs e cuntrasts

La Veglia Confederaziun, part 3: societad

■ **Sa strair, vegnir malperina e lura puspe perina, cumandar ed obedir: per tut quai han noss perdavants chattà da tuttas sorts furmas en il decurs dals tschientaners. Ch'i saja la fantschella da purs u il maister cusunz, la mungia u il Schultheiss – els tuts vivevan en ina stretga rait da relaziuns e servivan il medem mument a blers signurs: famiglia, mastergnanza, associaziun, vischnanca, fraternitad, baselgia, stadi...** Tut questas cuminanzas han fixà atgnas reglas, reglas scrittas u na scrittas. Tuttas han sviluppa lur atgnas furmas da

comunicaziun e da divertiment, saja quai en la stiva da saut u a la dieta. E quai che pertutga las relaziuns da pussanza: Il grond dumber da signurs è vegni in pau a la gia pli e pli pitschen. La pussanza dals signurs medievals e da las claustras è ida en il decurs da l'Ancien Régime a las autoritads.

Agir cun plets: furmas da comunicaziun

Noss perdavants sa scuntravan sin plauns da tuttafatg differents, sch'i sa tractava da chattar furmas da convivenza. La pli schlucada era l'atmosfera en la stiva da bogn u en la taverna, sin la piazza da festa u durant la perdunanza. Qua vegniva discurre, giugà e sautà, qua vegniva la solidaritad exequida e qua naschivan inimicitias. Els deputads da dus chantuns sa scuntravan a la festa da tir – e gia era la disparta da cunfin il tema da discussiun.

Ch'els purs sa radunavan en la taverna u ils deputads a la dieta en la stiva-cumin – quasi adina sa tractava da radunanzas dad umens che decidevan davart l'avegnir da la communitad. En il temp medieval procuravan las parentellas pertutgadas u ils signurs en atgna reschia ch'il dretg vegniva observà. Be plaun a plaun è la giurisdicziun ida vi sin las instanzas autoritativas. Ch'il stadi dueva reglar la convivenza dals umans na sa chapiva betg da sasez; quest patratg è sa fatg valair pir en il 16avel tschientaner. Sut la surveglianza da las famiglias regentas è sa furmada in'administraziun da las autoritads – l'emprim en las citads, alura er en ils chantuns da champagna. Quella reglava il commerzi e l'artisanat, ma sa maschadava cun ses mandats er en la vita privata: Co dastgava la dunna dal mazler sa vestgir, quant dastgava vegnir investì per las nozzas da la figlia?

Las famiglias regentas sa consideravan sco possessuras dal stadi e fixavan las reglas tenor las qualas el dueva funcziunar. Interress spezial e tradiziunals vegnivan re-

glads a moda unifurma, ils dretgs locals han stui ceder.

Pensar en territoris: il mund en la stgaffa d'actas

Tranter il 1300 ed il 1800 è la structura dal domini sa midada, dentant er la moda e maniera co che quel è vegni exequì. En il temp medieval eran ils umans sutta mess ad in u a plirs signurs – ad ina famiglia da chavaliers, ad ina claustra. Tar quest sistem persunal na regiva in potentat betg sur in territori coerent, ma el exequiva singuls dretgs en divers lieux.

En il decurs dal 15avel tschientaner è questa accumulaziun da dretgs vegnida unificada. Las cuminanzas citadinas e ruralas han conquistà novs dretgs da sovranitad u cumprà tals. Uss appartegnevan ils abitants d'ina regiun determinanta ad ina citad u ad in chantun rural e stuevan sa sutta metter al dretg ch'era là en vigur. En la Confederaziun vegnivan ils uschenunads stadi territorials regids dals potentats locals citadins u rurals – en cuntradicziun per exempel cun ils pajais vischinants settentrionals, sutta mess a l'autoritad d'in prinzi. L'aristocrazia indigena ha stui desister da ses dretgs persunals. Quai na permetteva dentant betg ina democrazia en il senn modern, mabain in regiment da famiglias dominantas.

Ellas eran quellas che mettevan ils podestats ed ils funcziunaris supremi. Ellas organisavan l'administraziun en ils fatgs d'urden, da scola e da sanadad che vegnivan surpigliads dal stadi. Cun agid d'in apparat birocratic vegniva la populaziun regnida en lingia e disciplina: quai è stà l'entschatta dal stadi administrativ modern.

Lutgar per la pussanza: alianzas e conflicts

Il success economic da las citads en la Basa, ils contacts intensivs cun las citads da la Lombardia sco garants per segiras vias da commerzi – da quai profitavan enturn il 1500 ils pitschens stadis da caracter citadin u rural da la Confederaziun. Els chantuns sa segiravan vicendaivlamain cun in entir sistem da lias. Quests contracts sa drizzavan cunter inimis externs. Manegiads eran en quest temp dals chastellans e dals signuradis cuminaivels er ils subdits malcontentes.

Per administrar ils territoris cuminaivels e per pudair tractar cun l'exteriur han ins creà l'instituziun da la Dieta. Malgrà las scuntradas regularas da ses deputads n'era la Svizra da l'Ancien Régime betg in stadi per propi, mabain in sistem da lias – e quai in fitg fragil. Adina smanatschava il conflict tranter ils chantuns evangelics e catolics. Malgrà tuttas tensiuns è la Confederaziun però restada intacta durant

lung temp; surtut las pussanzas vischinas en charplina avevan in interress da l'existenza da questa zona neutrala.

Las classes regentas da tut ils chantuns vegnivan er perina cur ch'i sa tractava da cumbatter subdits rebellants. Cunter la separaziun da las schlattainas regentas è sa dustads surtut ils purs bainstants ed ils burgais da las citads ch'eran exclus dal regim. La pli sanguinosa da tuttas numerusas rebellians ed acziuns da protesta è stada la «guerra da purs» da l'onn 1653; truppas reformadas e catolicas han batti cun forzas unidas ils rebels da la champagna.

Autopresentaziun da la pussanza

Tenuta ed egliada, vestgadira ed ensainas dals magistrats en l'Ancien Régime na laschavan nagin dubi: la providentscha divina sezza ha dà ad els la pussanza, sco privilegi e sco obligaziun. Dapertut era la pussanza dal stadi presentada a moda nunsurveaivla – en l'architettura, en simbols e gests. Las relaziuns politics da quel temp sa laschan exemplifitgar cun la citad da Berna. Quella regiva sur il pli grond territori en il nord da las Alps. Per blers observaturs valeva ella sco republica exemplara, per auters dentant sco exempel d'ina oligarchia arbitraria. En il 18avel tschientaner aveva la citad radund 12 000 abitants, entant che la cuntrada – dapi 1536 appartegneva er il pajais dal Vad latiers – dumbrava radund 400 000 persunas. Dentant mo in dumber limità riguramain da radund 250 famiglias bernaisas aveva il dretg da seser en il cussegl ed occupava tuts posts impurtants en la regenza. Il cussegl grond (radund 300 sez) representava ils dretgs dal suveran, entant ch'il cussegl pitschen (27 commembers) procurava las fatschentas da la republica. L'administraziun sa basava per la gronda part sin las instituziuns tradiziunals localas; Berna n'aveva ni l'intenziun ni il persunal necessari per endrizzar ina stricta administraziun centrala. Il territori subdit era dividì en 50 podestarias; il pajais dal Vad cumpigliava 16 da quellas.

Il podestat (Landvogt) era il rappresentant da la pussanza bernaisa. El controllava tant la giurisdicziun sco l'administraziun civila e militar da ses territoris. Senza ina stretga collavuraziun, mintgant delicata e chargiada da conflicts, cun las autoritads localas, na pudevan ils magistrats bernais betg sfurzar si lur voluntads. Lur pensum principal era da far respectar tant las leschas ed ordinaziuns localas sco las generalas.

Povradad e ritgezza

Burgamesters u cusseglers da l'Ancien Régime sa numnavan gugent «babs da la citad». Savens vegni er discurre dal «quità patern» dals regents – noziuns che derivan dal circulo da la famiglia. Faschevan ils potentats che sa laschavan titular dapertut sco «signurs grazius» vairamain er grazia cur ch'ils povers e malsaus duvravan agid?

La tendenza politica vers ina concentraziun da la pussanza è sa manifestada er en la relaziun tranter um e dunna. Lur rollas en vegnidas normadas; ina litteratura caracterisada d'ideals cristians, la «litteratura dals babs da famiglia», propagava dapi il 17avel tschientaner in maletg da la famiglia che correspundeva strusch a la realitad. Conjugal avevan da viver ensem en amur vicendaivla, avevan da fumar ina cuminanza dals bains e da trair si cuminaivlamain lur uffants. Sco chau da la famiglia valeva l'um che dueva, grazia a sia raschunavladad, diriger dunna ed uffants. Vers la consorta demussava el pazienza, essend ch'ella appartegneva per motivs morals ed intellectuels a la «schlattaina flaiivla». En realitad vegniva il mingadi da la famiglia dentant determinà da las diras relaziuns economicas. La rait sociala aveva anzas fitg largias. Tgi che crudava tras era dependent d'almosnas e da

Niklaus Friedrich von Steiger, il davos president da la regenza da la Republica da Berna. (Maletg dal 1792)

contribuziuns. Tant en la citad sco en la champagna vivevan bleras famiglias en relaziuns zunt basegnusas. Ina malsogna u in onn da magra raccolta bastavan per prender ad ellas la basa economica.

Ils povers n'er dentant betg ils sulets che vivevan a l'ur da la societad. Tgi ch'exequiva tschertas professiuns valeva per «malundraivel» – uschia il cutsch u il carnifex, natiralmain er las prostituadas.

Da la naschientscha fin la mort

Durant la segunda mesad dal 18avel tschientaner è la populaziun s'augmentada rapidamain. Sco dapertut en l'Europa è creschida l'aspetativa da vita er en Svizra. Els motivs principals da quella revuluziun demografica è la regressiun da las anteriuras grondas epidemias, ina megla alimentaziun e novs concepts d'igiene e sanadad.

Grazia al meglier provediment ed a las megras relaziuns igienicas en la populaziun è sa sminuida la mortalitad dals uffants e dals giuvenils. En cumparegliazion cun ozendi era ella anc adina fitg gronda: En il 18avel tschientaner ha mo la mesadad da tut ils uffants cuntanschì la vegliadetgna da diesch onns. Regenzas e societads d'utilitad publica han fatg grond sforz per megliar la scolaziun dals medis e da las spenderas, per uschia er megliar il stadi da sanadad da l'entira populaziun.

Da la naschientscha fin la mort ha la baselgia cun ses rituals e sias festas accompagnà la vita dal singul; nagin na pudeva viver ordaifer quest rom. La religiun cristiana controllava tuttas gruppas socialas – cumplettond la pussanza seculara e sco partenaria da quella. Dapi ils cumbats da la reformaziun a l'entschatta dal 16avel tschientaner era la Svizra dividida en territoris catolics e protestants. Mo intginas tschients famiglias gidievas – strusch tolleradas dals auters – han pudì sa mantegnair en il pajais. Batten, communiun e confirmaziun, maridaglia e sepultura eran ils segns publics da l'appartegnentscha a la communitad.

La topografia e l'istorgia han fatg da la Svizra in pajais cun numerusas diversitads e blers cuntrasts. Las differenzas tranter las

regiuns linguisticas e lur dialects, tranter ils spazis economics, confessiunals e culturals eran ed èn restadas grondas.

Cun e senza la benedicziun da la baselgia: pietusadad dal pievel

Religiun e baselgia giugavan ina rolla essenziala en la vita da noss antenats. Quest e l'auter mund eran datiers in da l'auter; spiert religios e mundan sa maschadavan e la vita da mingadi era caracterisada da rituals bier pli fitg che oz. Mintgant succedivan en baselgia chaussas fitg animadas e mintgant accompagnavan plets u gests pietus las lavurs da mingadi. Il singul uman sa sentiva sco part dal plan dal salit divin. Las istorgias raquintadas en la Bibla stevan en connex cun la vita dals contemporans e manavan vinavant fin al giuvenessendi. Dieu aveva ses egl sin tut. Tgi ch'obediva e sa sutta metteva ad el obtegneva persuerter sia protecziun, sco il subdit da la champagna che vegniva proteggi da ses signur.

Ultra da la tradiziun ecclesiastica en il senn pli stretg giugavan er tradiziuns magicas ina rolla impurtanta en la religiusadad populara. La muntada originala da bleras praticas ritualas da la baselgia è restada nunchapibla per il public, ils cunfins a la magia eran fluctuants.

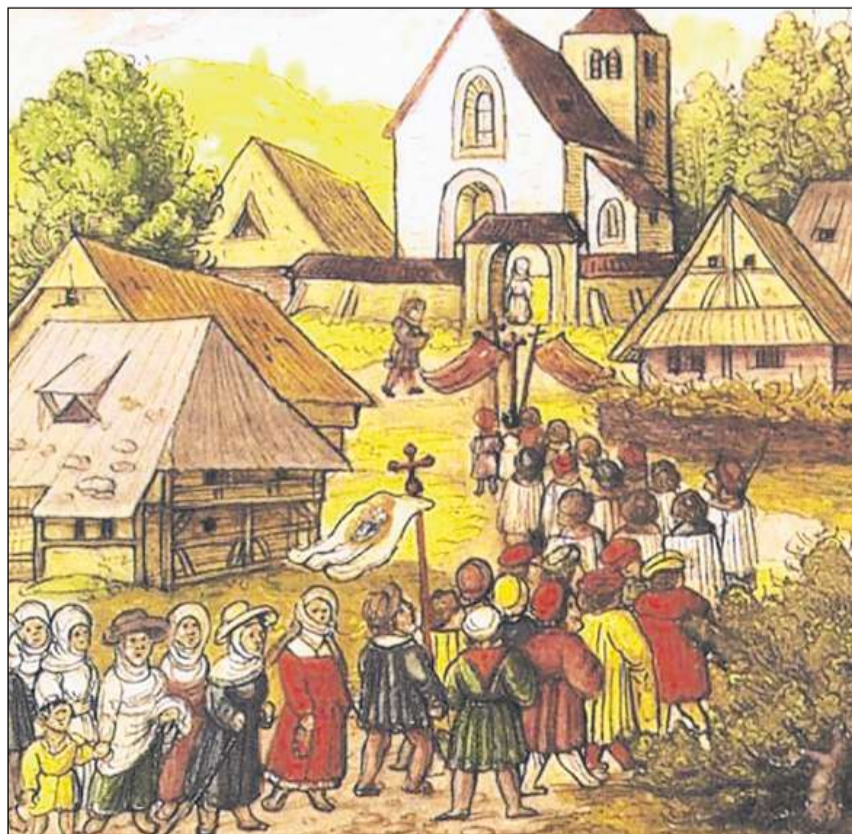
Pelegrinadis ed il cult da reliquias en connex cun ils sontgs servivan ad intents fitg concret. Els duevan purtar guariziuon u proteger da malsognas, garantir la remischun da malfatgs commess u prevenir a catastrofes. Il medem servetsch faschevan dentant er furmlas magicas e scungiraments; schizunt la Bibla vegniva considerada per in cudesch da miracles ed orachels. Pir la reformaziun e la cuntra-reformaziun han purtà novas concepziuns davart il cuntegn ed il senn da la cretta e da la vita cristiana.

La presentaziun:

Dossier «La Veglia Confederaziun»

Dapli infurmaziuns:

chatta.ch/?hiid=3453
www.chattà.ch

Processiun en la Svizra Centrala. (Cronica da Diebold Schilling, 1513)